

УДК 150.923 : 331.548 : 37.0.16 : 616.314

**ПСИХОГРАМИ ОСНОВНИХ ПРОФЕСІЙ СТОМАТОЛОГІЧНОГО
ФАХУ ТА ЇХ ПРОФОРІЕНТАЦІЙНЕ ЗНАЧЕННЯ:
ПСИХОГІГІЄНІЧНА ДІАГНОСТИКА, ПРОГНОСТИЧНА РОЛЬ**

Панчук О.Ю.

*Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова
e-mail: hygiene@vnmu.edu.ua*

В ході проведених досліджень на підставі даних психогігієнічної діагностики властивостей темпераменту, тривожності і характеру науково обґрунтовані психограми основних професій стоматологічного фаху та встановлене їх профорієнтаційного значення. Зокрема, виявлено, що як професійно-значущі особливості особистості слід відзначити низький рівень нейротизму, ситуативної і особистісної тривожності, а також високий рівень темпу або швидкості виконання типових рухів як структурної характеристики темпераментологічних проявів, низький рівень вираження властивостей характеру за шкалами гіпоманії (Ma), депресії (D), психопатії (Pd) і іпохондрії (Hs), а також акцентуацій характеру за дистимним і збудливим типами.

Ключові слова: стоматологічні спеціальності, психограма, профорієнтаційне значення, психогігієнічна діагностика

Вступ

Одним із серцевинних компонентів сучасної системи професійної орієнтації на сучасному етапі розвитку гігієнічної, педагогічної і психологічних наук слід вважати створення та наукове обґрунтування професіограм, які являючи собою структурований перелік конкретних вимог, які певна професія пред'являє до організму людини, дозволяють шляхом аналізу, порівняння та абстрагування визначити ступінь її професійної придатності та рівень майбутньої професійної успішності [1, 2, 3, 5]. З іншого боку, не можна не відзначити, що професіограма має вміщувати у свою структуру цілий ряд компонентів, серед яких провідними є такі її складові, як психофізіограми, тоюто перелік професійно-значущих психофізіологічних функцій для окремого фаху або окремої спеціальності, та психограми, тобто перелік професійно-значущих особливостей особистості для окремого фаху або

окремої спеціальності [2, 3, 4]. Причому особливе значення такий процес набуває під час здійснення професій, які відносяться до групи "людини – людина", в тому числі і для спеціальностей, які студенти здобувають у стінах медичних вищих навчальних закладів.

Метою дослідження було наукове обґрунтування на підставі психогігієнічної діагностики властивостей темпераменту, тривожності і характеру психограм основних професій стоматологічного фаху та встановлення їх профорієнтаційного значення.

Об'єкти, контингенти та методи дослідження

Здійснення експертної оцінки професійної діяльності, в центрі якої перебували питання щодо створення психограм таких спеціальностей стоматологічного профілю, як терапевтична стоматологія, хірургічна стоматологія, ортопедична стоматологія, ортодонція, дитяча

терапевтична і хірургічна стоматологія, обумовлювало реалізацію цілого ряду етапів, що полягали у розробленні спеціальної анкети-опитувальника бальної оцінки професійно-значущих особливостей особистості, яка складалась з 112 запитань, що передбачали визначення рівня професійної значущості окремих особливостей особистості, організації роботи кваліфікованих експертів з досвідом роботи у галузі гігієнічного тлумачення професіографічних проблем або досвідчених лікарів-стоматологів впродовж не менш ніж 5 років, проведення безпосередньої професіографічної психографічної експертизи; а також статистичну обробку одержаних матеріалів та їх адекватне трактування.

Кожна особливість особистості оцінювалась за п'ятибальною шкалою наступним чином: 1 бал – особливість особистості не потрібна зовсім; 2 бали – особливість особистості не потрібна; 3 бали – особливість особистості потрібна у певних випадках; 4 бали – особливість особистості потрібна; 5 балів – особливість особистості надзвичайно потрібна). Одержані в ході проведення експертної оцінки дані підтверджувались результатами хронометричного спостереження за трудовою діяльністю, яка виконувалась. Як критеріальні характеристики властивостей темпераменту визначались дані відповідно до даних використання особистісних опитувальників Айзенка, Русалова, Спілбергера, Mini-mult та Шмішека .

Для встановлення прогностичного значення розроблених психогам використовувались процедури описової статистики, кореляційного і кластерного аналізу шляхом використання стандартного пакету програм багатовимірного статистичного аналізу "Statistica 6.1 for Windows" "Statistica 6.1 for Windows" (належить Вінницькому національному медичному університету імені М.І. Пирогова, ліцензійний №АХХ910А374605FA).

Результати та їх обговорення

Дані, отримані під час проведеного дослідження, чітко визначають той факт, що до числа професійно-значущих особливостей особистості основних спеціальностей стоматологічного профілю необхідно віднести цілий ряд характеристик їх розвитку, які відображують такі особливості особистості, як властивості темпераменту, тривожності та характеру.

Зокрема, аналіз показників експертної оцінки ступеня розвитку особливостей особистості, які необхідні для успішного оволодіння основними стоматологічними спеціальностями та відображують властивості темпераменту і тривожності, засвідчував той факт, що найбільш значущими (узагальнена середня оцінка, яка отримана, перевищує 4,0 бали) для основних спеціальностей стоматологічного профілю необхідно вважати такі її характеристики, як низький рівень нейротизму, ситуативної і особистісної тривожності, а також високий рівень темпу або швидкості виконання типових професійно-значущих рухів як структурної характеристики темпераментологічних проявів.

Так, найбільш значущими для такої спеціальності, як терапевтична стоматологія є показники щодо рівня нейротизму ($4,28 \pm 0,11$ балів) і ситуативної тривожності ($4,09 \pm 0,15$ балів), а також темпу або швидкості здійснення типових професійно-значущих рухів як структурної характеристики темпераментологічних проявів ($4,03 \pm 0,14$ балів), для такої спеціальності, як хірургічна стоматологія – показники щодо рівня нейротизму ($4,18 \pm 0,11$ балів), темпу або швидкості виконання типових професійно-значущих рухів як структурної характеристики темпераментологічних проявів ($4,18 \pm 0,15$ балів), ситуативної ($4,37 \pm 0,12$ балів) і особистісної ($4,03 \pm 0,17$ балів) тривожності, для такої спеціальності, як ортопедична стоматологія – показники щодо рівня нейротизму ($4,18 \pm 0,13$ балів), темпу

або швидкості здійснення типових професійно-значущих рухів як структурної характеристики темпераментологічних проявів ($4,53 \pm 0,13$ балів) і ситуативної тривожності ($4,03 \pm 0,13$ балів), для такої спеціальності, як ортодонція – показники щодо рівня нейротизму ($4,06 \pm 0,13$ балів) і ситуативної тривожності ($4,03 \pm 0,16$ балів), для такої спеціальності, як дитяча терапевтична стоматологія – показники щодо рівня нейротизму ($4,40 \pm 0,12$ балів), ситуативної тривожності ($4,21 \pm 0,15$ балів) і темпу або швидкості виконання типових професійно-значущих рухів як структурної характеристики темпераментологічних проявів ($4,18 \pm 0,13$ балів), і, зрештою, для такої спеціальності, як дитяча хірургічна стоматологія – показники щодо рівня нейротизму ($4,71 \pm 0,10$ балів), ситуативної тривожності ($4,37 \pm 0,12$ балів), темпу або швидкості здійснення типових професійно-значущих рухів як структурної характеристики темпераментологічних проявів ($4,31 \pm 0,17$ балів), а також особистісної тривожності ($4,06 \pm 0,18$ балів).

Значно більш суттєвим відповідно до даних, отриманих під час експертної оцінки ступеня розвитку особливостей особистості, які необхідні для успішного оволодіння основними стоматологічними спеціальностями, слід було визнати наявність у структурі психограм основних стоматологічних спеціальностей цілого ряду професійно-значущих показників властивостей характеру, аналіз яких здійснювався на підставі застосування опитувальника Mini-mult, та показників акцентуацій характеру (АХ), аналіз яких проводився на основні використання опитувальника Шмішека.

Одержані показники визначали, що найбільш значущими слід було вважати такі його характеристики, як низький рівень вираження іпохондричних, депресивних, істероїдних, психопатичних, паранойяльних та гіпоманічних проявів і, в дещо меншій мірі психастенічних і шизоїдних характерологічних про-

явів, а також АХ за дистимним і збудливим типами.

Так, як найбільш значущі для терапевтичної стоматології є показники властивостей характеру за шкалами гіпоманії (Ma) ($4,68 \pm 0,10$ балів), депресії (D) ($4,43 \pm 0,13$ балів), психопатії (Pd) ($4,09 \pm 0,15$ балів), паранойяльності (Pa) ($4,09 \pm 0,14$ балів), істерії (Hy) ($4,06 \pm 0,16$ балів), шизоїдності (Se) ($4,03 \pm 0,13$ балів) та іпохондрії (Hs) ($4,00 \pm 0,14$ балів), а також АХ за дистимним ($4,06 \pm 0,18$ балів) і збудливим ($4,00 \pm 0,21$ балів) типами, для хірургічної стоматології – показники властивостей характеру за шкалами гіпоманії (Ma) ($4,75 \pm 0,10$ балів), депресії (D) ($4,54 \pm 0,13$ балів), іпохондрії (Hs) ($4,34 \pm 0,15$ балів), психастенії (Pt) ($4,28 \pm 0,17$ балів), психопатії (Pd) ($4,25 \pm 0,16$ балів), істерії (Hy) ($4,09 \pm 0,15$ балів) та паранойяльності (Pa) ($4,00 \pm 0,14$ балів), а також АХ за дистимним ($4,09 \pm 0,18$ балів) типом, для ортопедичної стоматології – показники властивостей характеру за шкалами гіпоманії (Ma) ($4,68 \pm 0,09$ балів), депресії (D) ($4,37 \pm 0,15$ балів), психопатії (Pd) ($4,12 \pm 0,16$ балів), іпохондрії (Hs) ($4,03 \pm 0,15$ балів), істерії (Hy) ($4,03 \pm 0,15$ балів) та паранойяльності (Pa) ($4,00 \pm 0,14$ балів), а також АХ за дистимним ($4,00 \pm 0,18$ балів) типом, для ортодонції – показники властивостей характеру за шкалами гіпоманії (Ma) ($4,65 \pm 0,09$ балів), депресії (D) ($4,43 \pm 0,14$ балів), психопатії (Pd) ($4,12 \pm 0,16$ балів), іпохондрії (Hs) ($4,09 \pm 0,17$ балів), паранойяльності (Pa) ($4,06 \pm 0,13$ балів), шизоїдності (Se) ($4,06 \pm 0,14$ балів) та психастенії (Pt) ($4,00 \pm 0,14$ балів), для дитячої терапевтичної стоматології – показники властивостей характеру за шкалами гіпоманії (Ma) ($4,75 \pm 0,08$ балів), депресії (D) ($4,53 \pm 0,13$ балів), психопатії (Pd) ($4,25 \pm 0,16$ балів), іпохондрії (Hs) ($4,21 \pm 0,14$ балів), паранойяльності (Pa) ($4,15 \pm 0,15$ балів), шизоїдності (Se) ($4,06 \pm 0,14$ балів) та психастенії (Pt) ($4,00 \pm 0,16$ балів), а також АХ за дистимним ($4,00 \pm 0,19$ балів) типом, для

дитячої хірургічної стоматології – показники властивостей характеру за шкалами гіпоманії (Ma) ($4,75 \pm 0,08$ балів), депресії (D) ($4,50 \pm 0,14$ балів), іпохондрії (Hs) ($4,34 \pm 0,12$ балів), психопатії (Pd) ($4,25 \pm 0,17$ балів), психастенії (Pt) ($4,15 \pm 0,16$ балів), шизоїдності (Se) ($4,06 \pm 0,14$ балів), істерії (Hy) ($4,03 \pm 0,17$ балів) та паранойяльності (Pa) ($4,03 \pm 0,14$ балів), а також AX за дистимним ($4,12 \pm 0,20$ балів) і збудливим ($4,00 \pm 0,22$ балів) типами.

Натомість дані, одержані під час застосування для оцінки окремих характерологічних властивостей особистісного опитувальника Кеттелла, відзначали надзвичайну вагомість для адекватного професійного становлення за фахом терапевтична стоматологія таких рис характеру, як високий рівень товарищескості (від $4,25 \pm 0,11$ балів для ортопедичної стоматології до $4,59 \pm 0,10$ балів для дитячої терапевтичної стоматології), кмітливості (від $4,40 \pm 0,09$ балів для терапевтичної стоматології до $4,65 \pm 0,08$ балів для дитячої хірургічної стоматології), емоційної стійкості (від $4,28 \pm 0,12$ балів для терапевтичної стоматології до $4,81 \pm 0,08$ балів для дитячої хірургічної стоматології), практичності (від $4,40 \pm 0,11$ балів для ортопедичної стоматології і ортодонтії до $4,46 \pm 0,11$ балів для терапевтичної і хірургічної стоматології і $4,46 \pm 0,11$ балів для дитячої хірургічної стоматології), а також високого рівня самоконтролю (від $4,09 \pm 0,12$ балів для терапевтичної стоматології до $4,25 \pm 0,19$ балів для дитячої хірургічної стоматології).

Висновки

1. Одержані результати також засвідчують той факт, що показники відносно наявності ознак низького рівня нейротизму є надзвичайно важливими для всіх спеціальностей, які досліджувались, далі відповідно до ступеня значущості для таких спеціальностей, як терапевтична стоматологія, ортодонтія, дитяча терапевтична стоматологія і дитяча хірургічна стоматологія спочатку слідує показники, що визначають низький рівень ситуативної тривожності, згодом дані, що виявляють темп або швидкість виконання типових професійно-значущих рухів як структурної характеристики темпераментологічних проявів, натомість, для таких спеціальностей, як хірургічна і ортопедична стоматологія – спочатку показники, які визначають високий рівень темпу або швидкості здійснення типових професійно-значущих рухів як структурної характеристики темпераментологічних проявів, згодом показники, що виявляють низький рівень ситуативної тривожності. Зрештою, слід звернути увагу на той факт, що для таких спеціальностей стоматологічного фаху, як хірургічна стоматологія і дитяча хірургічна стоматологія суттєву важливість має і така риса тривожнісних проявів, як особистісна тривожність.
2. Розглядаючи представництво окремих характерологічних властивостей у структурі психограм основних спеціальностей стоматологічного фаху, слід відзначити той факт, що найбільш суттєвими (у порядку спадання) слід визнати показники, які відзначали дані відносно властивостей характеру за шкалами гіпоманії (Ma), депресії (D), психопатії (Pd) і іпохондрії (Hs) та AX за дистимним і збудливими типами для таких стоматологічних спеціальностей, як терапевтична стоматологія, ортопедична стоматологія, ортодонтія і дитяча терапевтична стоматологія, а також показники, які відзначали дані відносно властивостей характеру за шкалами гіпоманії (Ma), іпохондрії (Hs), депресії (D) і психопатії (Pd) та AX за дистимним типом для таких стоматологічних спеціальностей, як хірургічна стоматологія і дитяча хірургічна стоматологія.

Література

1. Карпіловська С. Я. Основи професіографії / С. Я. Карпіловська, Р. Й. Мітельман, В. В. Синівський [та ін.] – К.: МАУП, 1997. – 148 с.
2. Кулагин Б.В. Основы профессиональной психодиагностики. – Л.: Медицина, 1984. – 216 с.
3. Сергета І. В. Організація вільного часу та здоров'я школярів / І. В. Сергета, В. Г. Бардов. – Вінниця : РВВ ВАТ "Віноблдрукарня", 1997. – 292 с.
4. Сердюк А. М. Психогигиена детей и подростков, страдающих хроническими соматическими заболеваниями / А. М. Сердюк, Н. С. Польшка, І. В. Сергета. – Вінниця: Нова книга, 2012. – 336 с.
5. Leung W.C. Official career guidance for specialist registrars // Biomedical Journal. – 2000. – No. 320(7251). – P. S2-S7251.

References

1. Karpilovska S.Y., Mitelman R.J., Sinivsky V.V. [et al]. 1997 "Basics of professiography", K.:AIDP, 148 p. (in Ukrainian)
2. Kulagin B.V. 1984 "Fundamentals of professional psychodiagnostics", L.:Medicine, 216 p. (in Russian)
3. Serheta I.V., Bardov V.G. 1997 "Organization of leisure time and health of schoolchild", Vinnitsya: Vinobldrukarnya, 292 p. (in Ukrainian)
4. Serdyuk A.M., Polka N.S., Serheta I.V. Psychohygiene of children and adolescents with chronic physical illnesses", Vinnitsya: Nova Knyha, 336 p. (in Russian)
5. Leung W.C. 2000 "Official career guidance for specialist registrars" Biomedical Journal, No. 320(7251). – P. S2-S7251.

Резюме

ПСИХОГРАММЫ ОСНОВНЫХ СТОМАТОЛОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ И АЯ ДИАГНОСТИКА, ПРОГНОСТИЧЕСКАЯ РОЛЬ

Панчук А.Е.

В ходе проведенных исследований на основе данных психогигиенической диагностики свойств темперамента, тревожности и характера научно обоснованы психограммы основных стоматологических специальностей и установлено их профориентационное

значение. Установлено, профессионально-значимыми личностными особенностями являются низкий уровень нейротизма, ситуативной и личностной тревожности, а также высокий уровень темпа или скорости выполнения стереотипных движений как структурной характеристики темпераментологических проявлений личности, низкий уровень выраженности свойств характера в соответствии со шкалами гипомании (Ma), депрессии (D), психопатии (Pd) и ипохондрии (Hs), а также акцентуаций характера по дистимному и возбудимому типам.

Ключевые слова: стоматологические специальности, психограмма, профориентационное значение, психогигиеническая диагностика

Summary

PSYHOGRAMS OF MAIN OCCUPATIONS DENTAL SPECIALTY AND CAREER- ORIENTED VALUE: PSYCHOHYGIENIC DIAGNOSIS, PROGNOSTIC ROLE

Panchuk O.Y.

During the studies based on exercise psychohygienic diagnostic properties of temperament, anxiety and character of science-based professions psychogram of basic dental specialty and their professional orientation set value. In particular, revealed that a professionally-important personality features should be mentioned low neuroticism, state and trait anxiety and high temp of speed of typical movements as structural characteristics of temperament, low expression properties of character on scales scales of hypomania (Ma), depression (D), psychopathy (Pd) and hypochondria (Hs), and accentuation of character for dysthymic and excitable types.

Keywords: dental specialty, psychogram, career-oriented value, psychohygienic diagnosis

Впервые поступила в редакцию 13.04.2016 г.
Рекомендована к печати на заседании редакционной коллегии после рецензирования